



Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Socioekonomická stratifikace žáků na druhém stupni základních škol

Vypracoval: Stanislav Ondrášek
Vedoucí práce: doc. Ing. Lucie Kozlová Ph.D.

České Budějovice 2014

Abstrakt

Tato bakalářská práce s názvem „Socioekonomická stratifikace žáků na druhém stupni základních škol“ poukazuje na problematiku sociální stratifikace resp. socioekonomické stratifikace a s ní spojené dopady na oběti. Obecně vzato se pedagogický sbor zaměřuje na šikanu a to konkrétně na fyzickou šikanu, ale už se moc nezaměřují na psychickou šikanu, která je se socioekonomickou stratifikací spojená.

V teoretické části jsou postupně popsány základní pojmy, které se k bakalářské práci vztahují jako např. malá sociální skupina, skupinové konflikty, moc a její využití ve společnosti nebo sociální zabezpečení.

Cílem práce bylo zjistit, zda jsou žáci na druhém stupni z důvodů socioekonomické stratifikace stigmatizováni a na základě tohoto cíle byla stanovena hypotéza: *„Na druhém stupni základních škol se vyskytuje stigmatizace žáků z důvodu socioekonomické stratifikace.“*

Ve výzkumné části této práce je charakterizován výzkumný soubor, který tvořili žáci ze ZŠ Volary a ZŠ Bezdrevská v Českých Budějovicích. Výzkum byl složen z celkem 216 respondentů, z toho bylo 122 dívek a 94 chlapců. Respondenti byli osloveni skrze výchovné poradce na školách a poté jim byl rozdán dotazník, který obsahoval 13 otázek. Po vyhodnocení dotazníků byla data zpracována do grafů a pro ověření hypotézy byl použit chí kvadrát test. Stanovená hypotéza se na základě výpočtů nepotvrdila. V diskusi jsou výsledky z výzkumu porovnány s literaturou, která se problematikou sociální stratifikace zabývá. V závěru práce je uvedené jaký přínos může tato bakalářská práce mít a i možný řešení jako např. pořízení školních uniforem.

Klíčová slova: socioekonomická stratifikace, moc, malá sociální skupina, žáci na druhém stupni základních škol, šikana, status, role

Abstract

The present bachelor thesis entitled “Socioeconomic stratification of pupils at the upper primary school” is concerned with the issues of social stratification, or, as the case may be, socioeconomic stratification and related impacts on victims. In general, teaching staff will focus on physical bullying; however, physical bullying, which is linked to socioeconomic stratification, is not brought to attention to an adequate extent.

The theoretical part describes in succession basic terms regarding the bachelor thesis, such as a small social group, group conflicts, power and its use in the society or social security.

The objective of the thesis is to determine if pupils at the upper primary school are stigmatized for reasons of socioeconomic stratification, and based on this objective, the following hypothesis was set forth: *“Pupils at the upper primary school are stigmatized for reasons of socioeconomic stratification.”*

The research part of the present thesis characterizes a research sample consisting of pupils of primary schools [ZŠ] Volary and Bezdrevská in České Budějovice. The research examined the total of 216 respondents, with 122 girls and 94 boys. The respondents were addressed through educational advisors at schools and then given questionnaires with 13 questions. Questionnaires were assessed and the data gained were subsequently processed in graphs: a chi-quadrat test was used to verify the hypothesis. Importantly, our calculations did not confirm the constructed hypothesis. The following discussion compares the research findings with literature that engages in social stratification problems. Possible contributions of the thesis to the said problems, as well as a number of possible solutions, such as an introduction of school uniforms, are stated in the conclusion.

Key words: socioeconomic stratification, power, small social group, pupils at the upper primary school, bullying, status, role

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Socioekonomická stratifikace žáků na druhém stupni základních škol jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5.5.2014

.....

Stanislav Ondrášek

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucí práce doc. Ing. Lucii Kozlové Ph.D., která svými podnětnými názory a postřehy pomohla ke vzniku této bakalářské práce. Dále bych chtěl poděkovat Základní škole Volary a Základní škole Bezdrevská, které mi umožnily provést u nich na škole výzkum a za jejich ochotu a spolupráci.

Obsah

Úvod	8
1 Současný stav	10
1.1 Malá sociální skupina školního kolektivu.....	10
1.1.1 Cíle, hodnoty a normy malé skupiny	11
1.1.2 Funkce malé sociální skupiny	12
1.1.3 Referenční skupina	12
1.1.4 Skupinové konflikty.....	13
1.2 Moc, prestiž a materiální zabezpečení.....	14
1.2.1 Získávání prestiže	14
1.2.2 Moc a její využití ve společnosti	14
1.2.3 Materiální zabezpečení	15
1.2.4 Význam ekonomických prostředků rodiny na popularitu.....	16
1.3 Stratifikační teorie, struktura skupin	16
1.3.1 Stratifikační teorie dle M. Webera.....	16
1.3.2 Stratifikační teorie dle K. Marxe	17
1.3.3 Struktura skupin.....	17
1.4 Status a role	18
1.4.1 Sociální role.....	19
1.5 Statusové symboly a jejich význam v životním stylu.....	19
1.5.1 Význam statusových symbolů.....	19
1.6 Značka jako nálepka kvality.....	20
1.7 Možné dopady socioekonomické stratifikace	22
1.7.1 Anomie.....	22
1.7.2 Šikana.....	23
2 Cíl výzkumu a hypotézy	25

2.1	Cíl výzkumu	25
2.2	Hypotézy	25
3	Metodika	25
3.1	Použité metody	25
3.2	Charakteristika výběrového souboru	26
4	Výsledky	27
4.1	Výsledky z dotazníkového šetření na ZŠ Volary	27
4.2	Výsledky z dotazníkového šetření na ZŠ Bezdrevská	34
4.3	Ověření hypotéz	41
5	Diskuse	42
6	Závěr	45
7	Zdroje	47
7.1	Literatura	47
7.2	Elektronické zdroje	49
8	Přílohy	51
	Příloha 1: Dotazník	51

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybral z osobních důvodů, protože moje sestra se socioekonomickou stratifikací setkala a též i proto, že na toto téma bylo provedeno jen málo výzkumů, které se ve většině případů týkaly stratifikace na základě vzdělání. Socioekonomická stratifikace je v dnešní době velmi aktuální téma, protože se každodenně setkáváme s poutavými reklamami, které „křičí“ do celého světa, že pokud si pořídíme výrobek s jejich značkou, tak pak teprve budeme něco znamenat. Lze proto očekávat, že děti, které jsou ovlivněny takovouto reklamou, jsou nuceny si pořizovat věci, které jsou opatřeny nějakou propagovanou značkou a poté prezentovat je před vrstevníky. Stále více je tedy vyvoláván tlak na rodiče ze strany společnosti, aby pořizovali svým dětem oblečení a jiné doplňky, které je právě v módě.

Výchova dětí je proto více založená na pořizování věcí, které jsou pro výchovu často nadbytečné a prohlubují propast mezi ostatními vrstevníky, jako např. nejnovější verze mobilních telefonů atd. Už děti v mateřské škole chodí oblékané ve značkovém oblečení, chodí ve značkových botách, které rodiče za 2 měsíce vyhodí, protože jejich potomek z nich vyrostе. Setkáváme se s dětmi, které se chlubí „skvělým“ fotoaparátem v jejich novém mobilu. Dříve pro děti byly největším lákadlem cukrovinky, kterými obchody přetékalы. Nyní tuto funkci nahradilo oblečení s potiskem „Hello Kitty“ a pro ty starší jsou tu značky typu „Adidas“ nebo „Nike“. Děti si stále všímají a zajímají o zevnějšek než o vlastnosti svých kamarádů

Cílem této práce je poukázat, že pořizování značkového oblečení nebo jiných drahých věcí, způsobuje i takové závažné sociálně patologické jevy, jako šikanu. Zajímalo mě, zda jsou žáci na základě socioekonomické stratifikace stigmatizováni a jak se v takových situacích chovají jejich spolužáci, protože v dnešní době je stratifikace stále více zaměřená na materiální stránku a to konkrétně na majetek. Zajímala mě i spokojenost respondentů v jejich třídě kolektivu. Dále mě zajímalo, zda se u nich ve třídě nachází spolužák, který je

hodně oblíbený a z jakého důvodu tomu tak je.

Pokud budou děti stále vychovávány v domnění toho, že se musí odlišit od ostatních a že nejlepším prostředkem je značkové oblečení, luxusní mobil nebo jiné drahé doplňky, tak se socioekonomická stratifikace bude vyskytovat i nadále.

1 Současný stav

1.1 Malá sociální skupina školního kolektivu

Podle Berelsona a Steinerja je malá skupina „*agregát lidí od dvou do nespécifikovaného, ale nepříliš velkého počtu, kteří se vzájemně sdružují ve vztazích tváří v tvář po rozsáhlejší časové období, kteří se v určitém ohledu odlišují od ostatních kolem sebe, jsou si vzájemně vědomi svého členství ve skupině a jejichž osobní vztahy jsou chápány jako cíl sám o sobě.*“ (Geist, str. 389, 1992)

Do sociální skupiny patří každý člověk a přinášíme do nich všechny problémy a radosti. Z této skutečnosti vyplývá, že sociální skupina není jenom rodina, ale i pracovní kolektiv, parta přátel a mimo jiné i školní třída. (Helus, 2006)

Velký podíl vazeb v malé sociální skupině je neformálního charakteru a to i na základě toho, že byla skupina vytvořena formálně (školní třída,...). Malá sociální skupina a její členi mají přibližně stejné potřeby a zájmy a tím i bližší vztahy. „*Je pro ně typická i zvláštní komunikace, opatřená o společné zážitky, znalost konkrétních situací a kontextů; může mít tedy osobnější ráz.*“ (Buriánek, str. 66, 2001)

Členové skupiny jsou propojeni svými motivy a nároky. Projevy propojení můžou být např. to, že jednotliví členové skupiny jsou vystaveni očekávání od ostatních členů. Jedním takovým očekáváním může být, že přijmou postavení, které jim je uděleno a dalším realizace sociální role, které se k danému postavení vztahují. (Helus, 2006)

V každé skupině je jedna podskupina nebo i více podskupin, kde členové té dané podskupiny mají k sobě blíže než k ostatním členům skupiny a to na základě mnoha aspektů např. na základě postavení v podskupině, obdivu, názoru atd. To vede ke vzniku koalicí, které vytvářejí skupinové napětí, které může přispívat k rozvoji skupiny nebo ke krizi. Příkladem může být školní třída, kde se vytváří struktura vztahů kolem jedinců v dominantním postavení. (Helus, 2006)

1.1.1 Cíle, hodnoty a normy malé skupiny

Cíle, hodnoty a normy skupiny jsou důležité a přispívají k rozvoji a řízení skupiny. Skupina sdílí určité vědomí o nebezpečí, kterému musí členové skupiny společně čelit, nejčastěji musí odolávat nepřátelům a využívat šance, které se skupině naskýtají. Další důležitou složkou skupiny je skupinová atmosféra. Ta má za úkol navodit členům pocit přátelství, důvěry a pohody, ale i pocity napětí, konkurence apod. (Helus, 2006)

Skupinové normy jsou určitá pravidla, kterými skupina zajišťuje nekonfliktní fungování vztahů ve skupině a též i hladký průběh skupinových aktivit. Každý, kdo chce skupinu ovládat, by měl znát skupinové cíle a hodnoty a měl by mít zájem o co nejmenší diferenciaci života ve skupině a pracovat na minimalizaci mimoskupinových kontaktů (...). Při porušení norem existuje ve skupině určitý soubor sankcí. Ve většině případů se jedná o negativní sankce s cílem potrestat, ale mohou být i sankce pozitivní. Příkladem formální normy může být školní řád a ten se může ocitnout v rozporu s normou neformální. „*Samotný vznik neformální normy „vedle“ norem formálních většinou signalizuje na konfliktní situaci skupiny*“ (Řezáč, str. 154, 1998). Buď může formální norma být pro žáky svým obsahem nesrozumitelná, tudíž není jimi přijatá nebo vznikají v rámci skupiny podskupiny, které z různých důvodů zastávají odlišné (často individuální) hodnoty, názory a proto reprezentují i jiné normy chování. (Řezáč, 1998)

Další důležitou složkou skupin je skupinové jednání. Ve většině případů jde o sdílení zkušeností, emocí a přátelské popovídání a pochopení jejich situace. Skupina obsahuje zvláštní specifickou identitu, která může vyústit v určitou ideologii nebo nějaký rituál. Podle sociologa Buriánka si skupina utváří obraz o sobě a o druhých. Tyto skutečnosti nazývá autostereotyp a heterostereotyp a ten může být jak kladný, tak i záporný. (Buriánek, 2001)

1.1.2 Funkce malé sociální skupiny

Základními funkcemi malých sociálních skupin je uspokojování potřeb členů, vzájemná interakce a komunikace mezi členy skupiny. V malé sociální skupině vznikají pevné sociální vazby a existuje zde i diferenciací rolí a pozic. Funkcí skupiny je i to, že si skupina utváří obraz sebe (autostereotyp) a obraz těch druhých (heterostereotyp) a záleží na vztazích mezi skupinami, zda bude tento obraz přátelský nebo nepřátelský. (Buriánek, 2001)

Na základě výzkumů stanovil J. K. Hemphill (1949) následující základní charakteristiky (zde podle C. F. Graumann, in: Nákonečný, 2009): autonomie, kontrola, flexibilita, „hédonický tón“, homogenita, intimita, participace, potence, stratifikace, přílnavost a velikost. (Nákonečný, 2009)

1.1.3 Referenční skupina

Referenční skupina podle Johnsona „v *Johnsonově pojetí se projevuje část typologie referenčních skupin (M. Sherifa), v níž se rozlišují **pozitivní** referenční skupiny, tj. ty skupiny, s jejichž normami a hodnotami jedinec souhlasí a jejichž příslušníkem touží být, **negativní** referenční skupiny, tj. ty skupiny, jejichž normy a hodnoty jedinec odmítá a jejichž členem nechce být a **imaginární** (pomyslné) referenční skupiny, tj. ty skupiny, jejichž členem jedinec není a chce být jejich členem, avšak možnost stát se jejich členem je velice nepravděpodobná, ne-li vůbec nemožná.“ (Geist, str. 399, 1992)*

Referenční skupina podle Nákonečného se dělí na pozitivní a negativní referenční skupinu. Příkladem pozitivní referenční skupiny může být situace v odstavci výše, kdy jedinec by chtěl do té skupiny patřit a taky se podle toho chová. Negativní referenční skupina je skupina, do které členové nechtějí patřit nebo neradi k ní patří v případě, že už do ní patří. (Nákonečný, 2009)

K referenční skupině směřuje jedinec svým jednáním s očekáváním, že ho skupina akceptuje jako člena. Kvůli této skutečnosti jedinec, který chce být přijat

skupinou, se identifikuje s cíli, hodnotami a normami skupiny a ve většině případů chce dokázat, že je členství v dané skupině hodeno. Skupina může mít taktéž soubor přijímacích zkoušek, obřadů a tím podporuje adaptaci nového člena ve skupině a zároveň si buduje svoji image a tím zdůrazňuje prestiž členství v té skupině. (Buriánek, 2001)

1.1.4 Skupinové konflikty

Buriánek uvádí, že vztahy mezi skupinami jsou plné soutěžení a konfliktů. Tyto konflikty se zvládají, ale obtížně z důvodu protichůdných zájmů. Vítězem skupinového konfliktu může být pouze jedna skupina a to na úkor druhé skupiny. (Buriánek, 2001)

Řezáč uvádí, že vnitřní konflikt a napětí, který je s tím spojený s důsledkem okolnosti, *„že (dejme tomu) dvě skupiny, v nichž je jedinec členem, jsou objektivně ve střetu (boji, konfliktu). Jde o zvláštní „vynucený“ konflikt „dvojího MY“, který může vést nejen k tendenci k „vyvážanosti z obou skupin“, ale i úniku ze sociální reality do fiktivního světa imaginace.“* (Řezáč, str. 154, 1998). V malé sociální skupině jakou je třídní kolektiv dochází ke konfliktům formálních a neformálních norem, příkladem takového konfliktu může být konflikt mezi školním řádem (formální norma) a napovídáním si během testů (neformální norma). K takovému konfliktu může dojít pouze v případě formální skupiny. (Řezáč, 1998)

Existují tři předpoklady konfliktu a to altruismus, rozmanitost kapitálů, nerovnost kapitálů. Každý konflikt ať mezi skupinami nebo ve skupině prochází určitými fázemi. Na začátku je konflikt v latentní, tedy skryté formě poté se začne prodiskutovávat a na konci nastane konfrontace, kdy je konflikt již manifestní a všichni si jej uvědomují. Řešením takovéto situace může být vítězstvím dominantního aktéra a porážkou aktéra submisivního. Další variantou je kompromis, kdy každý významnější aktér prosadí něco a poslední možností je integrace, což ve výsledku znamená, že nikdo nic neprosadí a tudíž je výsledek

nulový. Řešení konfliktů je důležité pro skupinovou dynamiku, protože konflikt může přispět k vývinu skupiny a ta si stanovuje svou skupinovou kulturu a precedenty. [Novotná, 2010]

1.2 Moc, prestiž a materiální zabezpečení

1.2.1 Získávání prestiže

Podle Šanderové je prestiž určitou vážností, protože se lidé díky prestiži těší zejména úcty, kterou si mezi sebou prokazují. Okolí má velký vliv, čemu se jedinec bude těšit a to buď úctě, nebo i opovržení a to díky specifickým individuálním charakteristikám – zásluhy, chování vůči ostatním atp. V tomto případě se jedná o prestiž individuální. Existuje vztah mezi prestiží jedince a jeho sociálním statutem. Atributy, které mají vliv na prestiž a tím i na sociální status jsou např. titul, diplom nebo sezení na čestném místě apod. Hodnotu, kterou tyto atributy mohou mít, znamenají pro člověka určitou výhodu nebo i obtížnou povinnost. K prestiži se pojí také specifický životní styl. K symbolům prestiže a tím i ke statusu může patřit např. *„místo bydliště, vlastnictví různých „prestižních symbolů“ (drahý mobil, značkové oblečení apod.)“* (Šanderová, 2000)

1.2.2 Moc a její využití ve společnosti

Moc lze chápat jako schopnost jedince se prosadit svoji vůlí na úkor ostatních. Šance prosadit svou vůli může být buď stoprocentní, nebo nulová a mocenské vztahy se pohybují mezi těmito šancemi. M. Weber považoval moc jako jeden ze základních prvků sociálního jednání a to i za případu, že její působení není viditelné. Moc a její uplatňování se dá najít ve všech skupinách a interakcích. Při každém sociální interakci se v podstatě jedná o uplatňování moci. Roli, kterou moc může plnit je integrativní (jedná se o pozitivní stránku moci, protože pomáhá k dosažení cílů). Max Weber rozlišil moc na moc, kdy jedinec prosazuje svou vůli bez ohledu na vůli podřízených a moc legitimní. Rozdíl mezi těmito dvěma typy je,

že v případě legitimní moci, je vůle mocného prosazována se souhlasem podřízených. Moc se může projevovat otevřeně nebo skrytě. (Šanderová, 2000)

„Vztah mezi materiálním zabezpečením a mocenským postavením je ve vyspělé společnosti údajně v zásadě vztahem zdánlivým, neboť statusy umístěné vysoko v hierarchii autority jsou vysoce odměňovány.“ (Šanderová, str. 123, 2000)

Z. Bauman moc chápe jako, schopnost jednat, svobodně si volit cíle a vládnout prostředky, které jsou důležité pro dosažené zvolených cílů. Menší moc nebo úplná bezmocnost znamená snížené naděje, že jedinec dosáhne nějakého výsledku. Z toho vyplývá, že mít moc znamená jednat svobodněji, než jí nemít. *„Když jeden člověk uplatňuje svou autonomii, může se jiný ocitnout v situaci heteronomie.“* (Bauman, str. 81, 2004). Znehodnocování svobody jedněch vede ke zvětšování svobody druhých a to se může dít dvěma způsoby. První způsob je donucení a tento způsob spočívá v manipulaci druhých lidí. Druhý způsob Z. Bauman uvádí naverbování tužeb jedněch do služeb cílů druhých. (Bauman, 2004)

1.2.3 Materiální zabezpečení

„Dítě je v dnešní době velká investice“. Tento výrok, který je pro dnešní mladou generaci typický, potvrzuje Z. Helus, který uvádí, že dítě je finančně zatěžující. V dnešní době se mladý pár rozhoduje zejména tím, že srovnává svou finanční situaci se situací bohatších rodin a pár je ve většině případů ovlivňován reklamou. Mnohým párům dítě podstatně změní životní úroveň, protože se snaží držet krok s druhými. Potřeby dítěte rostou s jeho věkem, a tudíž se dítě stává čím dál tím víc „drahé“. (Helus, 2006)

Podle J. Šanderové je sociální status s ekonomickou stránkou úzce spojen, protože ekonomická stránka je pravděpodobně nejdůležitějším aspektem sociální nerovnosti. Lidé si zejména všímají rozdílů v životním postavení a toto postavení se reflektuje v platu a v majetku. Dále uvádí, že studie na téma materiální zabezpečení ukázaly, že lidé nejčastěji své materiální zabezpečení spíše podhodnocují.

(Šanderová, 2000)

1.2.4 Význam ekonomických prostředků rodiny na popularitu

“Pro Českou republiku je charakteristická zvýšená závislost školní úspěšnosti žáků na sociálně-ekonomické úrovni jejich rodiny a na vzdělání rodičů.”
(Helus, 2006)

Keller ve své publikaci *Tři sociální světy* (2010) uvádí, že zhruba od poloviny 20. let dochází v ekonomicky vyspělých zemích k změně proporcí vyrobeného bohatství danou společností a to ve prospěch nejvyšších vrstev.

1.3 Stratifikační teorie, struktura skupin

Podle slovníku sociologických pojmů se sociální stratifikace používá jako *„označení pro vertikální hierarchické členění makrosociálních útvarů (celků) do horizontálních sociálních vrstev (strat).“* (Geist, str. 456, 1992)

1.3.1 Stratifikační teorie dle M. Webera

Obecně Weberův stratifikační systém zahrnuje: třídy, stavy a strany. Podle teorie německého sociologa M. Webera se společnost dělí na vrstvy a zavedl další důležité faktory stratifikace a to status a členství v politických stranách. Weber kladl důraz nejen na objektivně dané ekonomické podmínky, ale i na dovednosti, znalosti a osvědčení. (Weber, 1997).

Mucha v článku na domovských stránkách Strany demokratického socialismu říká, že Weber označuje status jako rozdílnou prestiž či úctu, ze které jednotlivé skupiny čerpají. V dnešní společnosti mají profese jako lékaři nebo právníci přidělený vysoký status a ty skupiny, který ho vysoký nemají a mají ho, až negativní jsou velice často diskriminovány. Rozdíl mezi třídou a status je takový, že třída je dána objektivně tedy se odvíjí od majetku a příjmu a status je dán subjektivním hodnocením rozdílů ve společnosti např. na základě životních stylů. Vytváření politických stran je velice významným aspektem, protože politické strany bez závislosti na statusu, mohou ovlivňovat sociální stratifikaci. [Ivan

Mucha, 2005]

1.3.2 Stratifikační teorie dle K. Marxe

Marxova teorie dějin, která je pro sociální stratifikaci stěžejní, rozlišuje jako klíčový prvek vztah mezi základnou a nadstavbou. Vznik základny je pomocí výrobního procesu, který má dvě části – výrobní síly a výrobní vztahy. Dále je důležité pojetí K. Marxe a třídního vědomí, kdy na jedné straně stojí třída proletariátu a na straně druhé třída bohatých kapitalistů. Proletariát je vykořisťován ze strany kapitalistů a to pak vede proletářské revoluci a k vítězství proletariátu nad kapitalismem. Pro proletářskou revoluci je důležitou složkou třídní uvědomění, což znamená, že proletariát a jeho „členové“ mají stejný sociální status a mají společný zájem dosavadní status změnit. Proti těmto zájmům stojí třída buržoazie, která ohrožuje zájmy proletariátu. Důsledkem tohoto vztahu dojde k proletářské revoluci a ke zrušení vlastnictví výrobních prostředků a zrušení tříd. (Šanderová, 2000)

1.3.3 Struktura skupin

Sociální struktura je podle sociologického slovníku „*termín, vztahující se k vnitřní skladbě nějakého sociálního jevu (útvary, celku), často bývá synonymně používán s termínem sociální organizace, příp. stratifikace.*“ (Geist, str. 464, 1992)

Struktura skupin je tvořena takzvanými „hvězdami“, což jsou jedinci s vysokým stupněm obliby a ostatní členové se okolo nich sdružují. Další složkou jsou závislí jedinci – jedinci, kteří se sdružují okolo nějaké hvězdy. Poslední skupinou jsou izolovaní jedinci, ti zaujímají izolovaný postavení. Ostatní, ať hvězdy nebo závislí jedinci tyto jedince odmítají, nevybírají si je a necítí k nim jakoukoli sympatii. „Hvězdy“ ve většině případů mají rozhodující vliv na dění v podskupině nebo skupině a též i rozhodují o hodnotách dané podskupiny či skupiny. (Heluz, 2006)

Sociální struktura může být formální nebo neformální. Dle definice ze sociologického slovníku je to „*typ sociální struktury, jejíž způsob uspořádání sociálních vztahů vznikl spontánně z vůle a rozhodnutí členů (komponent) příslušného sociálního celku (útvary). Je*

založena neformálních, vzájemně osobně výběrových, sociálních vztahů a jejími komponentami jsou držitelé jednotlivých neformálních sociálních pozic, a to jak jednotlivci, tak (nebo) sociální útvary. Interakce se řídí převážně subzistentními normami.“ (Geist, str. 466, 1992)

1.4 Status a role

Existuje mnoho druhů statusů, ale pro tuto práci jsou stěžejními statusy - skupinový sociální status a socioekonomický status.

Obecně vzato je sociální status chápán jako postavení jedince ve skupině nebo společnosti. Sociální status může být pozitivní, ale i negativní. Příkladem pozitivního sociálního statusu si můžeme všimnout u některých profesí (např. vysoký sociální status lékařů v ČR). O negativní formu se jedná, pokud jsou jedinci připsány, přilepeny určité vlastnosti, které jsou v dané kultuře vnímány záporně a jedinec tímto způsobem stigmatizován. [Hrušková, 2002-2014]

Skupinový sociální status podle sociologického slovníku je *„místo, které zaujímá osoba podle soudu a ocenění členů příslušné skupiny uvnitř sociální struktury této skupiny (rodina, učební třída, skupina volného času, hospodářská, politická, náboženská skupina atp.)“* (Geist, str. 449, 1992)

Status může být jak připsaný, tak i získaný. Připsaný status jedinec může ovlivnit jen z malé části nebo jej nemůže ovlivnit vůbec. Takovýmto statusem může být např. rasa, narození do určitého společenského postavení, pohlaví nebo věk. Tyto statusy nemůžou být změněny nebo substituovány individuálními schopnostmi. Status získaný lze naopak změnit pomocí dovedností nebo individuálním úsilím. Je typický pro moderní společnost a vybízí k větší aktivitě, ale navozuje i pocity nejistoty a nestability. [Varianty, 2008]

Socioekonomický status podle Geista je *„výraz, používaný pro zařazení jedince v hierarchické struktuře nějakého sociálního útvaru z hlediska zejména ekonomických kritérií (příjmy, majetek, pozice v zaměstnání, vzdělání apod.), příp. s tím spojená prestiž*

apod. Někteří autoři používají tento termín místo termínu „třída“, který považují za příliš omezující.“ (Geist, str. 450, 1992)

Socioekonomický status mimo jiné obsahuje i sociální kategorie jako autorita, moc nebo výsady. [Management Mania, 2013]

1.4.1 Sociální role

Jedinec také svým chováním a tím jak se projevuje, zastává určité místo v hierarchii pozic. Obecně se předpokládá, že pozice je určována mírou prestiže, kterou jedinec oplývá nebo jak se jedinec dokáže prosadit při začleňování a jak se podílí na dosahování skupinových cílů. (Řezáč, 1998)

Sociální role se dá vysvětlit jako soubor očekávaného chování, postojů, ale i povinností a výsad. Výkon sociální role je odvozen z norem nebo od autorit, která daná společnost uznává a zároveň se do nich i promítá. [Ješko, 2013]

Sociální život resp. sociální role lze charakterizovat jako vystoupení na divadelní scéně. Člověk nosí různé masky, chová se podle různých scénářů a snaží se uspokojit obecenstvo, které je v tomto případě společnost. Role mají velký vliv na naše chování a lidé mají tendenci role absorbovat, i když některé role můžou v jedinci vyvolat rozpačité chování (např. vstup do nového zaměstnání atd.). (Myers, 2010)

1.5 Statusové symboly a jejich význam v životním stylu

1.5.1 Význam statusových symbolů

Vlastníci určitého statusu se sdružují do určitých statusových skupin. Statusová skupina *„označení, používané pro typ skupiny, jejímiž členy jsou držitelé stejné sociální pozice (sociálních pozic, jejichž hodnota je zhruba stejná) bez ohledu na jejich faktickou (členskou) skupinu.“ (Geist, str. 401, 1992)*

O příslušnosti k určité vrstvě může například vlastnictvím nějakého předmětu a v dnešní době se jedná ve většině případů o počítač nebo mobil (Buriánek, 2001)

Podle Z. Baumana (2004) konzumní spotřeba jednotlivců přetváří mateřství a

následně i rodičovství na konzumní a tím odpovědné rodičovství znamená nakupování nejnovějšího zboží pro své ratolesti. „Řekni mi, co kupuješ, proč to kupuješ a kde, a já ti řeknu, kdo jsi nebo kým bys rád byl“ (Bauman, str. 188, 2004). Bauman dále uvádí, že se neprodává hodnota výrobku, ale jeho symbolický význam, který je základem určitého životního stylu. Zboží a jeho symbolická hodnota přiznávají jejich uživatelům určitou dávku respektu, která se mění oblíbeností daného zboží ve společnosti.

„Abychom ze sebe udělali viditelné členy určité skupiny, stačí vykazovat příslušné znaky: budeme nosit pro skupinu charakteristické oblečení, poslouchat správná cédéčka, sledovat a rozebírat patřičné televizní programy a filmy, stěny pokoje si zkrášlíme charakteristickou výzdobou, večery budeme trávit na určitých místech a budeme se držet určitých způsobů chování a konverzace“ (Bauman, str. 189, 2004)

Zygmunt Bauman nazval skupiny jako „kmeny“ do kterých vstupujeme na základě kupování symbolů daného kmene a tím se snažíme zdůraznit svou zvláštní identitu. Definoval též i takzvané „neokmeny“ ve kterých se nevyskytují žádné přijímající komise, nejvyšší soudy nebo strážci hranic, ale formu kontroly zde plní změna oblečení nebo jiné zařízení bytu či trávení volného času v jiné společnosti. Věci, které nebyly zakoupeny, nenesou rozpoznatelný znak pro určité životní styly (neokmeny) a pokud se na nějak na specifickém životním stylu přece jen podílí, hledí se na ně s pohrdáním, chybí mu lesk a vážnost a jejich držitele ve většině případů degraduje. Z toho vyplývá, že např. přijít na hřiště bez značkových bot znamená koledovat si o šikanu od svých vrstevníků. Lidé, kteří nemají prostředky, aby si mohli vybírat nebo být náročný a jejich spotřeba je značně omezená, se v konzumní společnosti ocitají ohlušujícím tichu. (Bauman, 2004)

1.6 Značka jako nálepka kvality

Bauman uvádí, že lidé používají zastaralé zboží, „záměrně“ zpochybňují status odpovědných spotřebitelů a zpochybňují tím i svou způsobilost, že mohou získávat nové věci. Věci, které jsou představovány různými způsoby reklamy, mají různou míru prestiže a

různou hodnotu, kterou dávají svým nositelům. Styly, které jsou vázaný na spotřebu, si může dovolit pouze malá část populace a pokud se vážou i velké bohatství, tak se pokládají za „nejvybranější“ a „neúžasnější“. Na spotřebitelském zboží se nejvíce oceňuje vzácnost, a proto jsou oblíbené i díky nedostupnosti. Pakliže si je jedinec osvojí, ponese je s hrdostí jako důkazy svého výjimečného postavení ve společnosti. Díky propojení spotřebitelského zboží a lidí vzniká vztah, z kterého se odvozuje úctyhodnost a též i vztah který udává, že pouze lidi s nejvyšším společenským statutem můžou vlastnit ty „nejlepší“ životní styly. Zygmunt Bauman též uvádí, že selekce zákazníků se provádí pomocí cenovky, která je přiložená ke každému tovaru. Zákazník je lapen mezi hranicemi, které nemůže překročit a těmi hranicemi jsou, realistické, dosažitelné a nerealistické. A zároveň trh vytváří iluzi rovnosti, za kterou se skrývá nerovnost mezi spotřebiteli. (Bauman, 2004)

Podle Lipovetskyho se dnes už neprodává výrobek, ale životní styl, který se vztahuje k dané značce. (...) Dnes se už nejčastěji kupuje značka a ne výrobek. G. Lipovetsky dále uvádí, že značka je spojena s určitou úzkostí, která pramení ze záliby mládeže kupovat si značkové věci. Značka se stala určitou pohnutkou, která přispívá k posedlosti značkami a to zejména obavami z pohrdání a z odmítnutí. Značka dala podnět k odmítnutí být poskvřen určitou druhořadostí, která může u méně majetnických vrstev působit jako „trn v oku“. Smysl značek může být spjat s klanovou příslušností a jedinci umožňuje náležet k nějaké skupině, se kterou je stvrzován vlastní subjektivitou. (Lipovetsky, 2007)

Zakoupením zboží spotřebitelé uspokojují své materiální potřeby, ale i potřeby sociální jakou je např. prestiž a též přijímá i emocionální výhody, které značkové zboží nabízí jako je bohatství, sociální status. V oblasti spotřeby byla provedena řada výzkumů, které zjišťovaly souvislost mezi módními doplňky, mobilními telefony a spotřebou mládeže, kdy byla zjištěna úzká souvislost mezi těmito složkami. [Mohammad Ali Abdolvand, 2013]

1.7 Možné dopady socioekonomické stratifikace

Český psycholog J. Řezáč ve své publikaci *Sociální psychologie (1998)* zmiňuje, že děti, které jsou ve třídě ve špatné pozici, tuto pozici prožívají velmi intenzivně. Každé dítě své postavení vnímá jinak, tudíž se jedná o subjektivní složku, která se ve většině případů liší od objektivního vnímání té pozice. (Řezáč, 1998)

1.7.1 Anomie

Profesor Kohoutek uvádí, že anomie je stav, kdy je např. V daném státě špatná sociálně-právní regulace, občané se cítí dezorientovaně a ve společnosti dochází ke zmetku a chaosu, což může vyústit např. v sociální deprivaci nebo k pocitům psychosociální osamělosti. [Kohoutek, 2012]

Podle Heluse je dnešní společnost výhradně orientována na blahobyt a kariéru a tím pádem se anomie vyskytuje jako běžný případ. Pro řadu adolescentů je anomie bolestivá osobní zkušenost. Tento stav nastává zvláště v případech, kdy je vytvářen tlak na pořízování si věcí, které mají určitou hodnotu a lidé se díky nim dostávají na jinou úroveň a těmito věcmi jsou např. pořízení si značkové oblečení, trávení dovolené v exotických oblastech atd. Tyto věci jsou ovšem velmi nákladné a tím jsou jedinci ve větším riziku nebezpečí anomie, pokud jsou z nějakého důvodu znevýhodněni např. sociálního původu. (Helus, 2006)

V krajním případě může docházet k inovaci, což podle Kubátové znamená, že se člověk snaží nabýt určitého druhu majetku pomocí deviantního chování a to zejména krádeží a podobnými způsoby, které jsou v rozporu se zákonem. (Kubátová, 2010)

Podle publikace *Sociology - The Core (2013)* od autorů M. Hughese a C. Kroehlerové jedinci, kteří jsou tlakem společnosti donuceni k inovativnímu chování, mají tendenci si prostředky na nákup symbolů úspěchu obstarávat nelegálním způsobem jako např. prostitucí, vyděračstvím nebo zpronevěřením.

Někteří sociologové uvádí, že moderní doba klade velký význam na disciplinovanost a manipulaci s lidmi a to jak s jejich potřebami, tak i s jejich postoji. (Keller, 2004)

1.7.2 Šikana

O šikanu se jedná pokud, agresor (agresoři) jedná záměrně proti oběti (obětem) a to způsobem, který je pro oběť velice fyzicky a psychicky náročný. Šikana je dlouhotrvající, závažný stav, který je ve většině případů skrytý a těžko zjistitelný a to díky strachu oběti, která má strach agresora nahlásit z důvodů vyhrožování. Šikana mezi dětmi se nejčastěji odehrává v prostředí školy, na cestě mezi školou a domovem nebo na hřišti. V obecném měřítku lze šikanu rozdělit na fyzickou a psychickou. [Policie ČR, 2010]

1.7.2.1 Druhy šikany

- Fyzická agrese – agresor uplatňuje proti oběti fyzické násilí a někdy používá i předměty, kterými je útok agresora
- Slovní agrese a zastrašování – agresor používá proti oběti zastrašování, vysmívá se jí nebo využívá veřejného ponížení
- Příkazy – agresor uplatňuje proti oběti různé násilné nebo manipulativní příkazy jako např. nošení svačin a kapesného nebo psaní domácích úkolů za agresora
- Manipulace, devastace nebo manipulace s věcmi agresora – agresor devastuje nebo krade věci oběti nebo s nimi manipuluje bez předchozího svolení oběti. Jedná se o věci, které oběť má u sebe, nejčastěji školní pomůcky [Policie ČR, 2010]

1.7.2.2 Oběť a agresor

Obvyklou obětí šikany je dítě, které se nemůže nebo neví, jak se bránit. Oběť se od zbytku třídy může odlišovat buď fyzicky, socio-ekonomicky nebo psychicky. Fyzická odlišnost znamená např. jiná barva pleti, jiná stavba těla, dítě s obezitou nebo dítě s nějakým druhem postižení). Socio-ekonomicky se oběť může odlišovat ekonomickým

zázemím rodiny, nemožnost se značkově oblékat nebo si koupit věci, které vlastní ostatní. Psychicky se mohou odlišovat různou mírou inteligence a to jak nízkou tak i vysokou. Dále se jako psychická odlišnost může považovat nízká sebedůvěra nebo viditelná bojácnost. [Prevence Praha, 2013]

Agresor se může projevovat mnoha formami. Zde použijí klasifikaci dle Policie České republiky, která rozlišuje agresora jako „vtipálka“, „hrubiána“ nebo jako „elegána“. Jako vtipálek - agresor vystupuje sebevědomě, optimisticky, bývá velmi oblíbený a vlivný. Šikanuje skrz „srandu“, kterou si dělá z oběti a tím baví sebe i ostatní. Všimá si „humorných a zábavných“ stránek oběti. „Hrubián“ se projevuje impulsivně, surově, má špatný vztah k autoritám a mívá kázeňské problémy. Šikanuje nelítostně, zastrašuje oběti a od ostatních vyžaduje bezmeznou poslušnost. Agresor jako „elegán“ působí kultivovaně, slušně a jeho oběti zažívají šikanu rafinovanou, skrytou a bez svědků. [Policie ČR, 2010]

1.7.2.3 Následky šikany

Následky šikany mohou být psychické, zdravotní nebo sociální, ale ve většině případů se jedná o kombinaci.

- Psychické následky – oběť může špatně navazovat a udržovat sociální vztahy. Dítě má tendenci být outsiderem ve všech skupinách, ve kterých se ocitne a nejsou výjimkou ani poruchy spánku, neúspěchy ve studiu, zvýšená únava nebo chronické napětí.
- Zdravotní následky – oběť trpí způsobeným násilím zlomeninami, pohmožděninami a při dlouhotrvající šikaně může dojít k totálnímu vysílení organismu. V důsledku vysoké hladiny stresových hormonů může mít oběť hypertenzi a je ve větším riziku vzniku kardiovaskulárního onemocnění v dospělosti.
- Sociální následky – oběť ztratí iluzi o společnosti, která by měla člověka bránit proti takovému násilí. Oběť má nízké vzdělávací a v dospělosti i

pracovní ambice z důvodu špatného využívání svých duševních a fyzických schopností. [Prevence Praha, 2013]

2 Cíl výzkumu a hypotézy

2.1 Cíl výzkumu

Cílem práce mé bakalářské práce je zjistit, zda se socioekonomická stratifikace společnosti týká žáků na druhém stupni základních škol, jakých statusových symbolů se týká a zda nedochází k segregaci či stigmatizaci žáků. Důvodem stanovení tohoto cíle byl podnět, který jsem dostal od své sestry, která se ve třídě setkala se socioekonomickou stratifikací a následkem toho i se stigmatizací.

2.2 Hypotézy

Po stanovení si výše uvedeného cíle bylo dalším krokem stanovení si hypotézy a těmi jsou:

H1: Na druhém stupni základních škol se vyskytuje stigmatizace žáků z důvodu socioekonomické stratifikace.

H0: Na druhém stupni základních škol se nevyskytuje stigmatizace žáků z důvodu socioekonomické stratifikace.

3 Metodika

3.1 Použité metody

Ve své práci jsem použil metodu kvantitativního výzkumu a to dotazníkové šetření. Dotazník obsahoval 13 otázek a toho byly 2 otázky identifikačního charakteru, 8 otázek bylo uzavřených, 1 otázka byla polootevřená (jedna z možností byla vypsát svou odpověď) a 2 otázky byly otevřené. V úvodní části dotazníku jsem respondenty seznámil s obsahem

dotazníku, ubezpečil jsem respondenty, že je dotazník anonymní a že sesbíraná data budou použity pouze pro účely bakalářské práce a případně pro potřeby Jihočeské univerzity nebo pro potřeby škol, ve kterých bylo dotazníkové šetření provedeno.

Podle Hendla výhody dotazníkového šetření jsou např. snadné a rychlé zjištění názorů nebo postojů respondentů, dotazník může být anonymní a tudíž je velká pravděpodobnost, že respondenti budou upřímní. Na druhou stranu vše je závislé na respondentovi a jeho momentálním rozpoložení. Respondent může mít malou motivaci k vyplnění, a pokud je tazatel přítomen při vyplňování, tak respondent může být ovlivněn tazatelovým vystupováním, chováním atd. (Hendl, 2006)

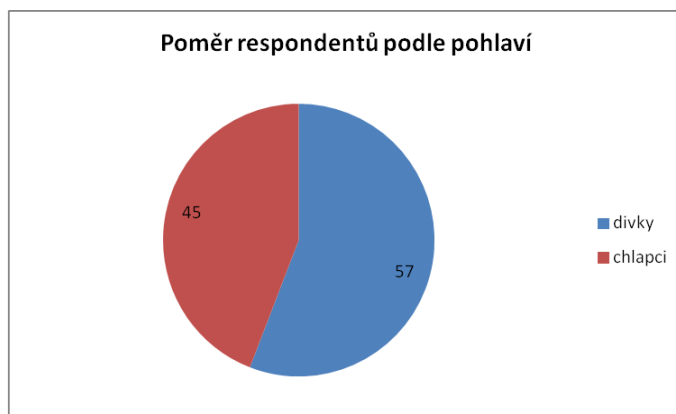
Údaje z dotazníkového šetření byly zpracovány tříděním dat druhého stupně a hodnověrnost hypotéz byla zjišťována chí kvadrát testem, kdy hladina významnosti činila 0,05% . Dotazníkové šetření bylo realizováno v období od 10. - 14. 3. 2014 na Základní škole Volary a od 17. – 19. 3. 2014 bylo dotazníkové šetření realizováno na Základní škole Bezdrevská v Českých Budějovicích.

3.2 Charakteristika výběrového souboru

Cílovou tvořili žáci, kteří navštěvují třídu od 6. – 9. třídy a to konkrétně žáci ze Základní školy Volary a poté žáci ze Základní školy Bezdrevská, České Budějovice. Celkový počet respondentů byl 216 z toho 122 dívek a 94 chlapců. Výběrový soubor byl osloven skrz výchovné poradce, kteří na školách působí. Během vyplňování dotazníků jsem byl přítomen, respondenty jsem řádně instruoval a návratnost byla 100%.

4 Výsledky

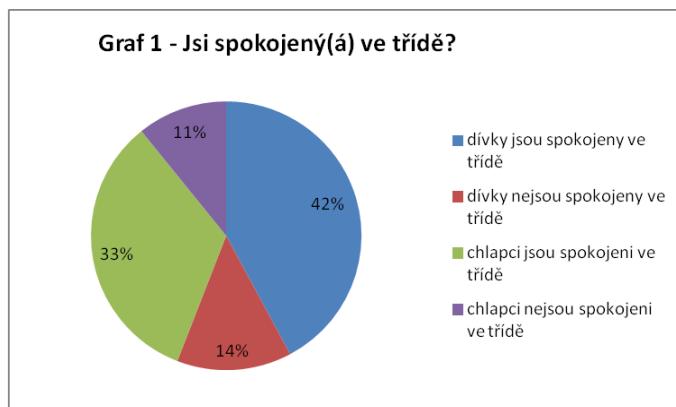
4.1 Výsledky z dotazníkového šetření na ZŠ Volary



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

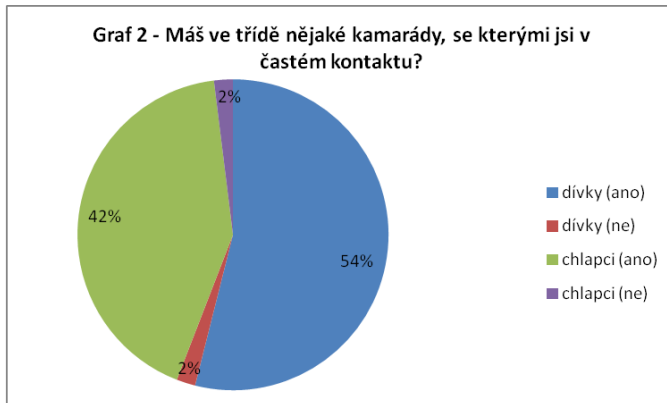
Na Základní škole Volary bylo provedeno dotazníkové šetření, kterého se zúčastnilo 102 respondentů, z toho 45 respondentů byly dívky a 57 chlapců.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Na prvním grafu je znázorněno, jak jsou žáci spokojeni ve své třídě, 42% dívek je ve třídě spokojeno, 14% dívek uvedlo, že ve své třídě spokojený nejsou, 33% chlapců značilo, že jsou ve třídě spokojeni a 11% chlapců odpovědělo, že nejsou.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Graf 2 znázorňuje, že největší procento dívek i chlapců je s kamarády v častém kontaktu a pouze 2% chlapců i dívek uvedlo, že v častém kontaktu nejsou.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Z celkového počtu respondentů 24% odpovědělo, že se v jejich třídě nachází skupiny spolužáků, které se baví výhradně spolu. Zbytek respondentů 76% uvedlo, že takové skupiny u nich nejsou.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

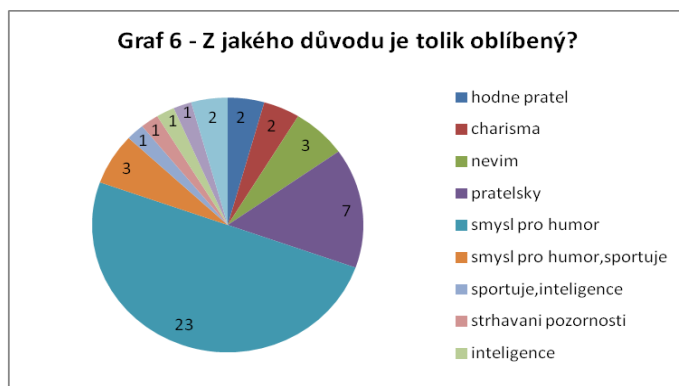
Graf 4 zobrazuje procentuelně odpovědi respondentů zda do nějaké takové party patří. Jsou zahrnuti pouze residenti, kteří označili odpověď, že se u nich ve třídě vyskytují skupiny spolužáků, které se baví výhradně spolu.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

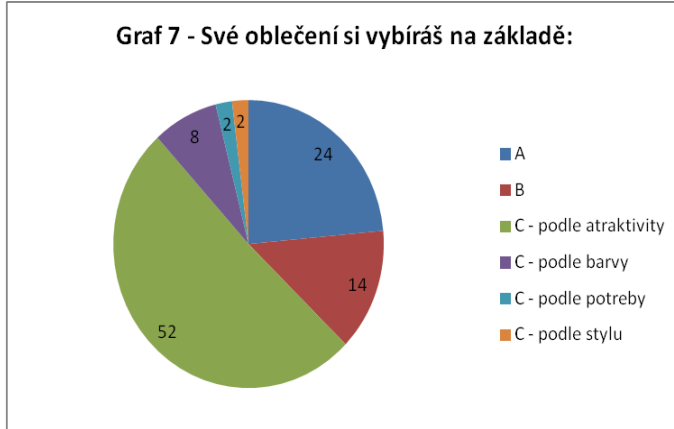
Na grafu 5 jsou znázorněny odpovědi na otázku zda ve třídě mají spolužáka, který je hodně oblíbený. 56 respondentů označilo odpověď „Ne“ a 46 respondentů označilo odpověď „Ano“.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

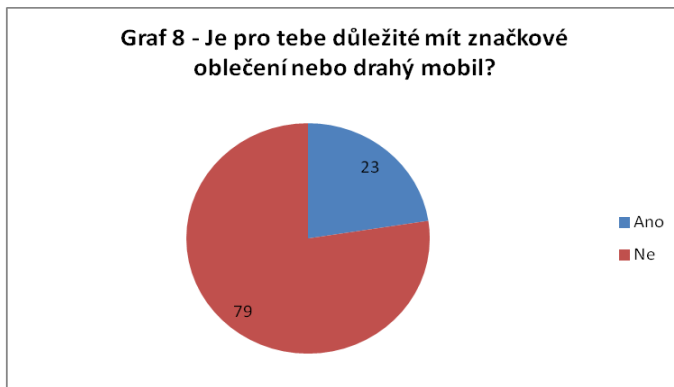
Z grafu 6 lze vyčíst, že největší část respondentů (23) si myslí, že jejich spolužák (spolužačka) je oblíbený(á) kvůli smyslu pro humor. 7 respondentů uvedlo jako důvod, že je přátelský a objevili se i odpovědi typu: Nevím (3), Smysl pro humor a sport (3), Charisma (2), Hodně přátel (2), z důvodu síly (2) a v zastopení jedné odpovědi se objevily důvody: strhávání pozornosti na sebe, sportuje a je inteligentní, je inteligentní a z důvodu dovedností.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Na otázku 7 odpovědělo nejvíce respondentů, že si vybírají oblečení na základě atraktivity (52), 24 respondentů označilo odpověď „A – značky“, 14 respondentů označilo odpověď „B- ceny“, poté se objevili i odpovědi typu: na základě barvy (8), na základě potřeby (2) a stylu (2).

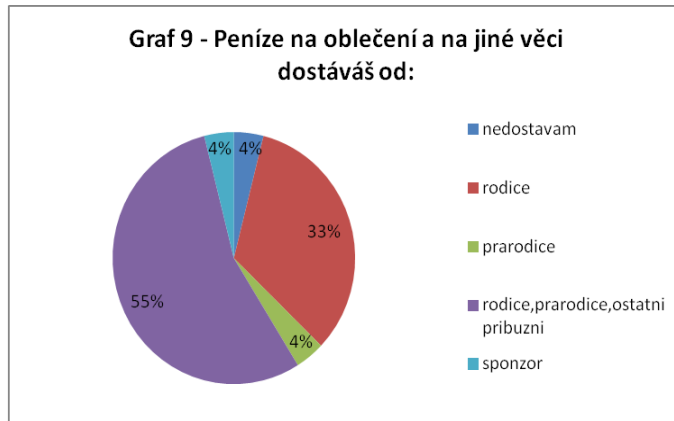


Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Z odpovědí na otázku 8 byl vypracován graf 8, který znázorňuje zda je pro respondenty důležité mít značkové oblečení nebo mobil. 79 respondentů

odpovědělo, že to pro ně není důležité a 23 respondentů odpovědělo, že to pro ně důležité je.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Na grafu 9 je vidět od koho respondenti dostávají finance na oblečení a jiné věci. Největší procento (55%) tvoří žáci, který dostávají finance od rodičů, prarodičů a ostatních příbuzných. Velká část respondentů (33%) též uvedla jenom rodiče. Objevili se i odpovědi nedostávám, jen prarodiče nebo sponzor ty tvořili celkem 12% z toho každá odpověď činila 4%.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Z grafu 10 lze vyčíst, že 33% respondentů se setkala s poměchem nebo jinou formou ubližování, z toho důvodu, že dotyčný(á) nemá značkové oblečení, mobil atd. 67% respondentů se s tím ještě nesetkalo.

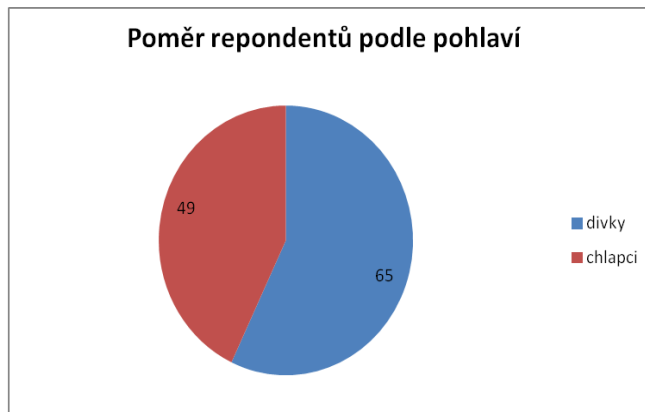


Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Graf 11 pojednává o tom, jak se zachovali spolužáci v situaci, kdy někdo ze spolužáků ubližoval nebo se posmíval jinému spolužákovi. 15 respondentů (44%) uvedlo odpověď, že se přidali a posmívali se také, 10 respondentů (29%) odpovědělo, že ostatní spolužáci nijak nereagovali, 7 žáků (21%) odpověděli, že ostatní oběť bránili a 2 žáci (6%) se setkali s nahlášením třídnímu učiteli.

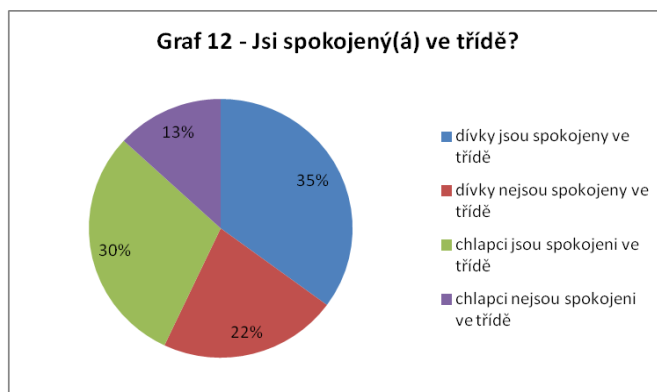
4.2 Výsledky z dotazníkového šetření na ZŠ Bezdrevská



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

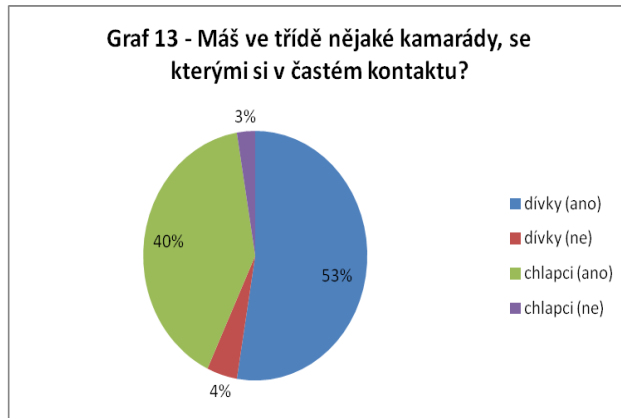
Na grafu je vidět poměr respondentů dotazníkového šetření na ZŠ Bezdrevská. Z celkového počtu respondentů (114) bylo 65 dívek a 49 chlapců.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Graf 12 znázorňuje odpovědi respondentů na otázku: „Jsi spokojený(á) ve třídě?“. 35% dívek je ve třídě spokojeno, 22% dívek ve třídě spokojených není, 30% chlapců uvedlo, že ve třídě jsou spokojeni a 13% chlapců, že nejsou.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

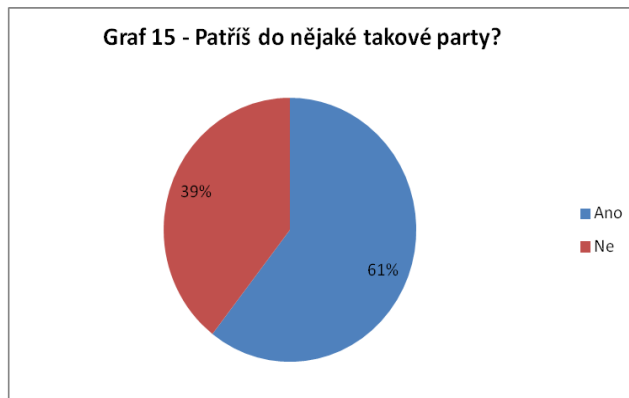
Na grafu 13 je zobrazeno 53% dívek, které uvedli, že mají ve třídě kamarády, se kterými jsou v častém kontaktu, 4% dívek uvedlo, že takové kamarády ve třídě nemá. Na grafu je též znázorněno 40% chlapců, kteří uvedli, že mají ve třídě kamarády a 3% uvedli, že nikoho takového ve třídě nemají.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Graf 14 zobrazuje, kolik procent respondentů odpovědělo na otázku „*Jsou ve vaší třídě nějaké skupiny spolužáků, které se baví výhradně spolu?*“ „Ano“ a kolik procent respondentů „Ne“. 89% respondentů označilo odpověď „Ano“ a 11% odpovědělo „Ne“.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

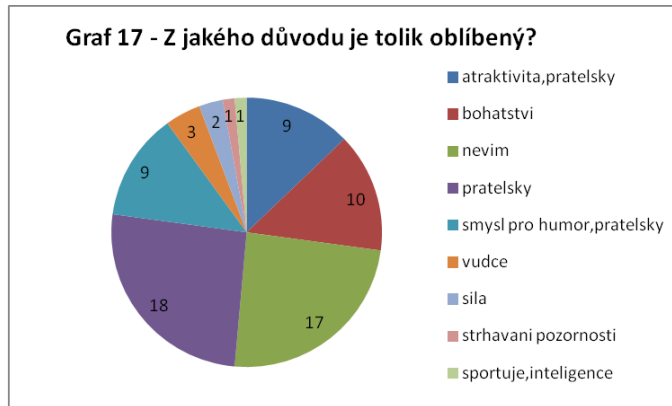
Graf 15 zobrazuje odpovědi respondentů na otázku: „*Patříš do nějaké takové party?*“ v procentech, kdy 61% respondentů odpovědělo, že do nějaké party patří a 39% označilo odpověď „Ne“.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

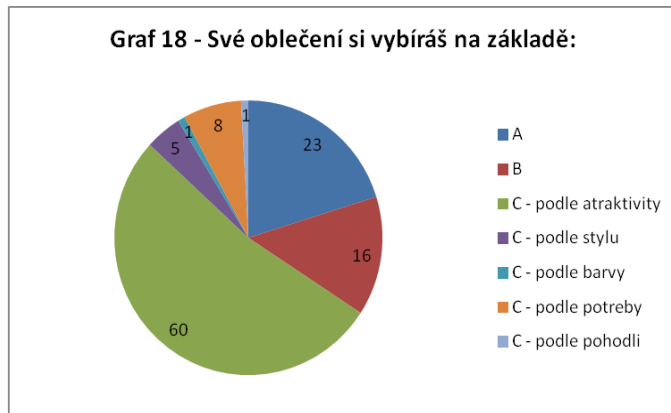
Z grafu 16 lze vyčíst, že 62% respondentů si myslí, že se u nich ve třídě takový spolužák nachází a 38% odpověděl, že ve třídě nikdo takový není.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

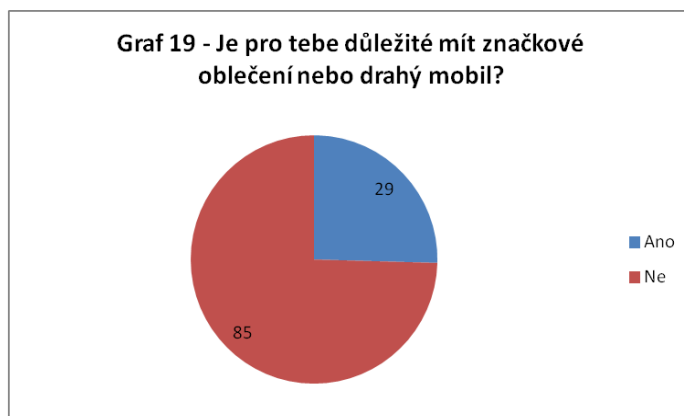
Na grafu 17 je vidět, že 18 respondentů uvedlo jako důvod oblíbenosti jejich spolužáka přátelská povaha, 17 napsalo jako důvod, že neví proč je tolik oblíbený, ale v předchozí otázce označili, že se u nich takový spolužák nachází. 10 respondentů uvedlo, že důvodem je bohatství, 9 respondentů uvedlo z důvodu atraktivity a přátelské povahy a dalších 9 uvedlo, že kromě přátelské povahy je oblíbený i z důvodu smyslu pro humoru. Ostatní odpovědi jsou: vůdce (3), síla (2), strhávání pozornosti na sebe (1) a též i jako důvod jeden respondent uvedl, že sportuje a je inteligentní.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

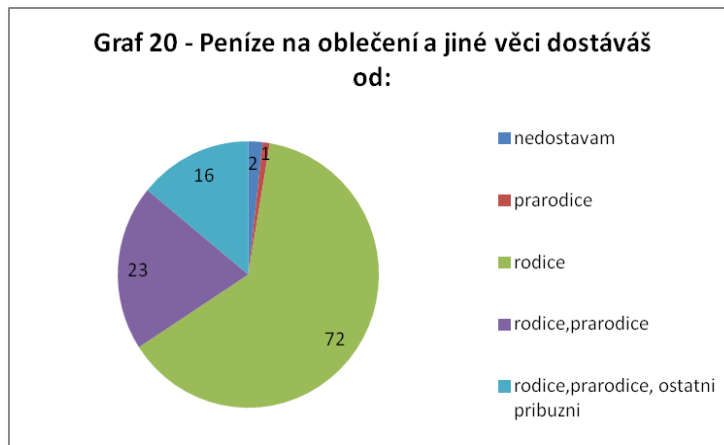
Graf 18 znázorňuje na základě, čeho si respondenti vybírají své oblečení. Nejvíce respondentů (60) uvedlo, že na základě atraktivity oblečení. 23 respondentů označilo odpověď „A“ tedy na základě značky. 16 respondentů označilo odpověď „B“ na základě ceny. 8 respondentů uvedlo, že si vybírají oblečení podle potřeby. Dále byly vyhodnoceny tyto odpovědi: na základě stylu (5), pohodlí (1) a na základě barvy (1).



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

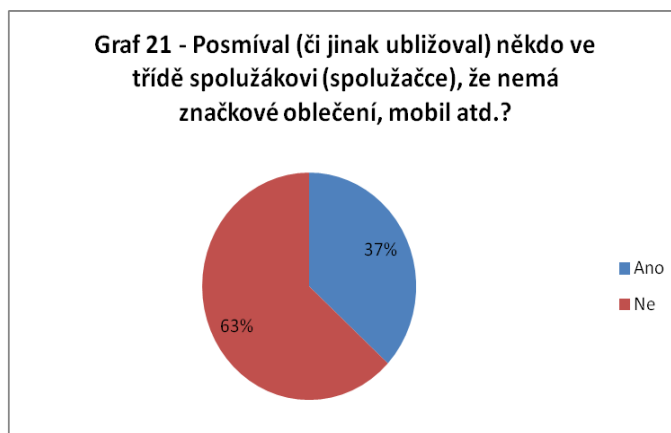
Na otázku zda je pro respondenty důležité mít značkové oblečení nebo drahý mobil, odpovědělo 85 respondentů, že „Ne“ a 29 respondentů označilo odpověď „Ano“.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Na grafu 20 je zobrazeno, že 72 respondentů dostává peníze na oblečení a jiné věci dostává od rodičů, 23 respondentů dostává peníze od rodičů a prarodičů, 16 respondentů uvedlo rodiče, prarodiče a ostatní příbuzné, 2 respondenti uvedli, že peníze nedostávají a jeden jen od prarodičů.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Graf 11 zobrazuje, že 63% respondentů se s poměchem nebo jinou formou ubližování ještě nesetkalo a 37% respondentů uvedlo, že se s tímto už někdy setkali.



Zdroj: Vlastní výzkum

Interpretace:

Graf 22 znázorňuje, jak se zachovali spolužáci v situaci, kdy někdo ze spolužáků ubližoval nebo se posmíval jinému spolužákovi. 21 respondentů (50%) uvedlo odpověď, že ostatní spolužáci nijak nereagovali, 12 respondentů (29%) odpovědělo, že se přidali a posmívali se, 5 žáků (12%) odpovědělo, že ostatní oběť bránili a 4 žáci (9%) se setkali s nahlášením třídnímu učiteli nebo doзору na chodbě.

4.3 Ověření hypotéz

K ověření stanovené hypotézy byl použit chí kvadrát test a hladina významnosti byla stanovena na 0,05%.

Tabulka 1

Posmíval (či si jinak ubližoval) někdo ve třídě spolužákovi (spolužačce), že nemá značkové oblečení, mobil atd.?	Pozorované četnosti			Očekávané četnosti		
	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky	Chlapci	Celkem
Ano, setkal (a) jsem se s tím	47	29	76	42,93	33,07	76
Ne, nesetkal (a) jsem se s tím	75	65	140	79,07	60,93	140
Celkem	122	94	216	122	94	216
Chí-kvadrát test	0,242					

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků uvedených v tabulce 1 je tedy zřejmé, že hypotéza H1: Na druhém stupni základních škol se vyskytuje stigmatizace žáků z důvodu socioekonomické stratifikace., se nepotvrdila a byla přijata hypotéza H0: Na druhém stupni základních škol se nevyskytuje stigmatizace žáků z důvodu socioekonomické stratifikace.

5 Diskuse

Klima školního kolektivu ovlivňují a tím přispívají ke spokojenosti tito učitelé; na klimatu třídy se podílejí třída jako celek, různé skupinky žáků, ale i izolovaní jedinci, vůdci třídy a vyučující. Při zkoumání psychosociálního klimatu jde o subjektivní vnímání aktérů, kteří klima vytváří. Klima školní třídy je převážně stalý stav, který se buduje měsíce i roky. Vzniká vzájemnou interakcí mezi žáky, žáky a učiteli a významnou roli hrají i jejich osobní zkušenosti. (Mareš; Ježek, 2012)

Grafy 1 a 12 znázorňují, jak se dotazovaní respondenti cítí spokojeni ve své třídě a ze 102 respondentů ze ZŠ Volary odpovědělo 42% dívek ano, 14% dívek ne, 33% chlapců ano a 11% chlapců ne. Z dat získaných ze ZŠ Bezdrevská bylo zjištěno, že 35% dívek ano, 22% dívek ne, 30% chlapců ano a 13% chlapců ne.

Na otázku, zda je v jejich třídě nějaký hodně oblíbený žák, odpovědělo 45% respondentů ze Základní školy Volary, že takový spolužák se u nich ve třídě nachází a 55% uvedlo, že žádný takový spolužák není. Na Základní škole Bezdrevská odpovědělo 62% žáků, že u nich ve třídě je hodně oblíbený spolužák a 38% uvedlo, že ne.

U této otázky hraje velkou roli subjektivní hodnocení respondentů. Někteří můžou mít pocit, že se u nich hodně oblíbený spolužák nenachází anebo se jedná o velmi dobře vyváženou skupinu. K této otázce se váže i další otázka z dotazníků a to „*Z jakého důvodu je tolik oblíbený?*“. Ze získaných dat byly vyhodnoceny tyto důvody, které podle respondentů hrají roli v oblíbenosti jejich spolužáka: smysl pro humor (32), přátelský (25), nevím (20), bohatství (10), atraktivita a přátelský (9), síla (4), smysl pro humor a sportuje (3), vůdce (3), hodně přátel (2), charisma (2), sportuje a inteligence (2), strhávání pozornosti (2), dovednosti (1), inteligence (1). Překvapivé zjištění je, že 20 respondentů uvedlo, že neví proč je jejich spolužák tolik oblíbený, ale označili odpověď, že se takový spolužák u nich ve třídě nachází.

Nejvhodnější metodou pro zjištění dat u otázky 5 a 6 by byla např. SO-RA-D metoda, která se využívá k diagnostice skupinových vztahů v tomto případě vztahů ve školním kolektivu. Dále díky této metody lze zjistit ucelené informace a následně se skupinou hlouběji pracovat. Základem sociometrických testů jsou otázky, které se dotazují respondentů např. na vztahy mezi spolužáky nebo nabízí možnost vybrat ze seznamu spolužáků toho, s kterým je jim více sympatický atd. [Zikán, 2014]

V publikaci *Jak na šikanu* (2010) od autorů P. Říčana a P. Janošové se uvádí, že ve školním kolektivu existuje norma, kterou nazývají „nežalovat“. Tato norma znamená, že věci, které se odehrávají uvnitř skupiny, je třeba řešit sám a nežádat o pomoc dospělé a tím i třeba snést posměch a násilí spolužáků, protože pokud se tato norma poruší, hrozí porušiteli od ostatních spolužáků pohrdání.

Z údajů o prevenci sociálně patologických jevů, které každá škola zpracovává do výroční zprávy, vyplývá, že hlášených a následně řešených případů šikany za rok 2013 bývá daleko méně, než se ve skutečnosti děje.

K těmto údajům se vztahuje graf 10 kde je vidět, že ze 102 respondentů ze ZŠ Volary se 33% žáků setkala s posměchem nebo jinou formou ubližování z důvodu nevlastnění značkového oblečení, mobilu atd.

Z výroční zprávy, kterou vypracovala ZŠ Bezdrevská lze vyčíst, že výskyt agresivních forem chování a to včetně šikany, škola zaznamenala pouze 7 případů. (Výroční zpráva ZŠ Bezdrevská, 2013)

Z toho lze usuzovat, že nahlášených případů bylo pouze 7 a zbytek případů zůstaly skryté. Výzkum k této bakalářské práci byl realizován na konci února a začátkem března roku 2014 a škola v tomto období výroční zprávu za rok 2014 neměla zpracovanou. Z grafu 21 lze usuzovat, že velký počet incidentů zůstává bez nahlášení, pokud výsledky porovnáme s výsledky výroční zprávy za rok 2013.

„Čekali bychom, že velké školy se svou anonymitou budou šikanou zamořeny více než malé školy, na kterých se snadněji vytvářejí osobní vztahy. Výzkumy to zatím

nepotvrdily, na malých školách je v průměru stejně šikany jako na velkých.“ (Říčan; Janošová, str. 31, 2010). Pokud s tímto poznatkem porovnáme výsledky výzkumu, zjistíme, že opravdu nezáleží na velikosti školy, pokud se jedná o šikanu. Při porovnání výsledků ze Základní školy Volary a Základní školy Bezdrevská je patrné, že se zhruba stejné procento respondentů (33% ZŠ Volary, 37% ZŠ Bezdrevská) setkalo s nějakou formou šikany.

Říčan s Janošovou dále uvádí, jestliže šikana trvá delší dobu, pak se mění i mentalita školního kolektivu. Z počátku ostatní spolužáci cítí odpor nebo zděšení, ale poté se začnou k agresorovi přidávat a tím si vytvoří iluzi toho, že je to normální. Velký počet přímých spoluúčastníků se zvyšuje proto, že pokud se přidají na stranu agresora, mají menší šanci, že se agresor obrátí i proti nim. (Říčan; Janošová, 2010)

Respondenti na otázku 11, která je zpracovaná v grafech 11 a 22 ve většině případů odpověděli, že ostatní spolužáci na šikanu nereagovali nebo se k agresorovi připojili. Objevili se též i žáci, kteří oběť bránili nebo to nahlásili učitelé. Z toho lze předpokládat, že tito žáci oplývají dobrým prosociálním chováním a pro oběť je „dobré“ vědět, že někomu na ní záleží a má v někom oporu. Pokud by se ve třídě nikdo takový neobjevil, tak by hrozilo, že toto patologické chování, jakým je šikana, hluboko zakořenilo a velmi obtížně se řešilo.

6 Závěr

Předložená bakalářská práce Socioekonomická stratifikace žáků na druhém stupni základních škol poukazuje, že největším problémem socioekonomické stratifikace je následné stigmatizování žáků. V dnešní době si obecně laická veřejnost myslí, že sociální stratifikace je problém dob minulých, ale sociální stratifikace se objevuje ve společnosti napříč věkem a nezáleží, o jaký druh stratifikace se jedná ať je to kastovní systém, stavovský nebo třídní systém. Důvodem pro zvolení si tohoto téma bakalářské práce bylo poukázat na to, že socioekonomická stratifikace se týká i dneška.

V teoretické části je bakalářská práce zaměřená na pojmy, které se k sociální resp. socioekonomické stratifikaci pojí. Základním pojmem, který se v této bakalářské práci vyskytuje, je sociální status a k tomu přidružená sociální role. Dalšími důležitými pojmy jsou moc, prestiž a sociální zabezpečení, které většina autorů uvádí, jako 3 základní složky sociální stratifikace. Na konci teoretické části jsou zmíněny i možné dopady socioekonomické stratifikace. Největším dopadem je šikana, která může v krajním případě vyústit v sebevraždu. Jako další možný dopad je vedena anomie, která může člověka dovést ke kriminální činnosti jako krádeže, přepadávání nebo zpronevření peněz, aby si obstaral prostředky, které mu pomůžou zvýšit jeho sociální status a díky nim může odolat tlaku společnosti (skupiny).

Ve výzkumné části této práce je stanoven cíl, hypotézy, metodiky a vyhodnocení získaných dat. Cílem bakalářské práce bylo zjistit, zda se socioekonomická stratifikace společnosti týká žáků na druhém stupni základních škol, jakých statusových symbolů se týká a zda nedochází k segregaci či stigmatizaci žáků. Na základě tohoto cíle byla stanovena hypotéza: *Na druhém stupni základních škol se vyskytuje stigmatizace žáků z důvodu socioekonomické stratifikace.* Výzkum byl realizován kvantitativní metodou a to dotazníkovým šetřením. Výzkumný vzorek tvořili respondenti ze ZŠ Volary a ZŠ Bezdrevská v Českých Budějovicích. Celkový počet respondentů byl 216, z toho 102 respondentů bylo ze ZŠ Volary a 114 respondentů ze ZŠ Bezdrevská. Údaje

z dotazníkového šetření byly dále zpracovány tříděním dat druhého stupně a hodnověrnost hypotézy byla zjišťována chí kvadrát testem, kdy hladina významnosti činila 0,05% . Na základě výpočtů a výsledku chí kvadrát testu byla stanovená hypotéza nepotvrzena. Z výzkumu též vyplynulo, že školní třídy na Základní škole Bezdrevská jsou více tvořeny skupinkami, které se baví výhradně spolu než na Základní škole Volary. Překvapil mě výsledek, který je znázorněn na grafu 17, kdy respondenti uvedli důvod oblíbenosti svého spolužáka bohatství.

Možným řeším, které by pomohlo socioekonomickou stratifikaci zmírnit nebo eliminovat je pořízení školních uniforem. V České republice několik škol uniformy zavedlo, ale potýkaly se s finančními problémy a uniformy byly zrušeny, protože rodiče dětí odmítli spoluúčast nebo na jejich pořízení neměli dostatečné finanční prostředky.

Tato bakalářská práce může přispět k většímu zájmu o socioekonomickou stratifikaci, může být využita pro další výzkumy v problematice sociální stratifikace nebo pro účely sociologických výzkumů, které se zaměřují na cílovou skupinu děti a mládež. Výsledky práce mohou též posloužit výchovným poradcům a studentům, kteří se o sociální stratifikaci zajímají a chtěli by se o této problematice dozvědět více.

7 Zdroje

7.1 Literatura

- BAUMAN, Z., MAY, T., *Myslet sociologicky*, 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, ISBN 80-86429-28-8
- BURIÁNEK, J., *Sociologie pro střední školy a vyšší odborné školy*, Praha: Fortuna, 2001, ISBN 80-7168-754-5
- GEIST, B., *Sociologický slovník*, Praha: Victoria Publishing, 1992, ISBN 80-85605-28-7
- HELUS, Z., *Sociální psychologie pro pedagogy*, 1. vyd., Praha: Grada, 2006, ISBN 978-80-247-1168-3
- HENDL, J., *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*, 2. vyd., Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-123-9
- HUGHES, M., KROEHLER, J. C., *Sociology: The Core*, 11th ed. McGraw-Hill, New York, 2013, ISBN 978-0-07-8026768
- KELLER, J., *Úvod do sociologie*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, ISBN 80-86429-39-3
- KELLER, J., *Tři sociální světy, sociální struktura postindustriální společnosti*, 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, ISBN 978-80-7419-031-5

- KUBÁTOVÁ, H., *Sociologie životního způsobu*, Praha: Grada Publishing, 2010, ISBN 978-80-247-2456-0
- LIPOVETSKÝ, G., *Paradoxní štěstí, esej o hyperkonzumní společnosti*, 2007, Praha: Prostor, ISBN 978-80-7260-184-4
- MAREŠ, JEŽEK - *Klima školní třídy – dotazník pro žáky*, Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012, ISBN 978-80-87652-23-7
- MYERS, G. D., *Social psychology*, 10th ed. McGraw-Hill, New York, 2010, ISBN 978-0-07-337066-8
- NAKONEČNÝ, M., *Sociální psychologie*, 2. vyd., Praha: Academia, 2009, ISBN 978-80-200-1679-9
- PONĚŠICKÝ, J., *Agrese, násilí a psychologie moci*, Praha: Triton, 2005, ISBN 80-7254-593-0
- ŘEZÁČ, J., *Sociální psychologie*, Brno: Paido, 1998, ISBN 80-85931-48-6
- ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P., *Jak na šikanu*, Praha: Grada Publishing, 2010, ISBN 978-80-247-2991-6
- ŠANDEROVÁ, J., *Sociální stratifikace, problém, vybrané teorie, výzkum*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000, ISBN 80-246-0025-0

- WEBER, M., *Autorita, etika a společnost*, Praha: Mladá fronta, 1997, ISBN 80-204-0611-5

7.2 Elektronické zdroje

- ABDOLVAND A. M., The Effect of Brand Association in Psycho-Social and Psycho-Personality Antecedents a Conceptual Model of Conspicuous Consumption among Youth Adult. In: *MAXWELL Scientific Organization* [online] 2013- [cit. 2014-04-22] Dostupné z: <http://maxwellsci.com/print/rjaset/v6-1012-1022.pdf>
- HRUŠKOVÁ, M., Vybrané kapitoly ze sociologie. In: *eAmos* [online] 2002-2014- [cit. 2014-04-15]
- JEŠKO, V., Raný Sartre a problematika sociálních rolí. In: *Ostium – internetový časopis pre humanitné vedy* [online]. 2013- [cit. 2014-2-14]. Dostupné z: <http://www.ostium.sk/index.php?mod=magazine&act=show&aid=387>
- KOHOUTEK, R., Sociální anomie. In: *ABZ slovník cizích slov* [online]. 2012- [cit. 2014-3-30]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-anomie>
- MANAGEMENT MANIA, Sociální status. In: *Management Mania* [online]. 2013- [cit. 2014-2-14]. Dostupné z: <https://managementmania.com/cs/socialni-status>
- MUCHA, I., Sociální stratifikace a sociální mobilita. In: *Strana demokratického socialismu* [online] 2005- [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2005121803>

- NĚMEČEK, P., *Výroční zpráva o činnosti školy za šk. rok 2012/2013*, Základní škola a základní umělecká škola Vltava [online] 2013- [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: http://www.zsvltava.cz/data/dokumenty/vyrocní_zprava_2012_13.pdf
- NOVOTNÁ, E. *Sociologie sociálních skupin* [online]. 2010- [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=BgpbAgAAQBAJ&pg=PA61&lpg=PA61&dq=skupinov%C3%BD+konflikt&source=bl&ots=TD1Fp7NKdX&sig=WtxlG605mbtm7jo7U7Rkma1JlhA&hl=cs&sa=X&ei=YIstU6yHI6nmywPvqoL4Cg&ved=0CHYQ6AEwCQ#v=onepage&q=skupinov%C3%BD%20konflikt&f=false>
- POLICIE ČR, Preventivní informace o šikaně. In: *Policie České republiky* [online] 2010- [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>
- PREVENCE PRAHA, Agrese a šikana. In: *Prevence Praha* [online]. 2013- [cit. 2014-3-8]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?showall=1>
- VARIANTY, Sociální status. In: *Varianty – vzdělávací program společnosti Člověk v tísní* [online]. 2008- [cit. 2014-1-23]. Dostupné z: <http://varianty.cz/index.php?id=20¬ion=42>
- ZIKÁN, J., O sociometrii. In: *Sociometrie.cz* [online] 2014- [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.sociometrie.cz/o-sociometrii>

8 Přílohy

Příloha 1: Dotazník

Vážení respondenti,
jmenuji se Stanislav Ondrášek a studuji na Jihočeské univerzitě obor Rehabilitační-
psychosociální péči o postižené děti, dospělé a seniory. Chtěl bych Vás poprosit o vyplnění
dotazníku, který je zcela anonymní, tudíž se nepodepisujte! Data z dotazníků jsou určeny
pouze pro účely bakalářské práce, kterou je socioekonomická stratifikace žáků na 2. stupni
základních škol a případně pro potřeby školy. V dotazníku označte odpověď, která Vás
nejvíce vystihuje. Pokud je to otázka a za ní napsáno „napíš“, tak prosím vypsát odpověď
na vyznačenou řádku. Žádná odpověď není špatná a ani správná. Děkuji za Váš čas a za
vyplnění dotazníku.

Stanislav Ondrášek

Pohlaví: a) chlapec
b) dívka

Uved' v jakém ročníku jsi: _____

1. Jsi spokojený(á) ve třídě?

- a) ano
- b) ne

2. Máš ve třídě nějaké kamarády, se kterými si v častém kontaktu?

- a) ano
- b) ne

3. Jsou ve vaší třídě nějaké skupiny spolužáků, které se baví výhradně spolu?

- a) ano
- b) ne

4. Patříš do nějaké takové party?

- a) ano
- b) ne

5. Máte ve třídě nějakého spolužáka, který je hodně oblíbený?

- a) ano

b) ne

6. Z jakého důvodu je tolik oblíbený? (napiš proč)

.....
.....

7. Své oblečení si vybíráš na základě:

- a) značky
- b) ceny
- c) něčeho jiného (prosím uveď)

.....

8. Je pro tebe důležité mít značkové oblečení nebo drahý mobil?

- a) ano
- b) ne

9. Peníze na oblečení a na jiné věci dostáváš od: (napiš)

.....
.....
.....

10. Posmíval (či jinak ubližoval) někdo ve třídě spolužákovi (spolužačce), že nemá značkové oblečení, mobil atd.?

- a) Ano, setkal(a) jsem se s tím
- b) Ne, neseťkal(a) jsem se s tím

11. Jak se v takové situaci zachovali spolužáci? (napiš)

.....
.....

